

Sunt sute de fântâni la Sascut?

Câteva mozaicuri din trecutul satului Sascut

Această comună moldoveană, aflată lângă șoseaua Bacău–Focșani, pe malul drept al Siretului, s-a format de-a lungul istoriei sale din împreunarea a mai multor localități mărunte. Numele (Sascut) a constituit tema unor dispute sau – cel puțin – nedumeriri nu numai între oamenii de știință, dar și între cei laici. Nu e greu de deslușit că în componența toponimului figurează cuvântul maghiar „kút” (fântână), ceea ce – tradus în limba română – apare și ca denumirea separată a unui fost sat din componența actualei comune (Fântânele). Etimologilor le-a pricinuit mai multe bătăi de cap prima componentă a toponimului: „Sas”, care – pe de o parte – poate să provină dintr-o denumire de etnie: „sas”, pe de altă parte, există și adepții provenienței maghiare a cuvântului: din numeralul cardinal maghiar: „száz” (o sută), opinia celor din urmă fiind argumentată prin existența a numeroaselor izvoare de pâraie (a fântânilor) din localitate.

Datarea cea de pe urmă este împărtășită și de către Jerney János, unul dintre primii cercetători ai etniei ceangăilor: „numele ei (al comunei Sascut – nota red.) provine din existența nenumăratelor izvoare de pâraie care țâșnesc în hotarul acestui sat aflat într-o vale îngustă.”¹ Este de aceeași părere și renumitul istoric român, Nicolae Iorga, potrivit căruia denumirea localității ar proveni din toponimul maghiar: „Száz kút” (‘O sută de izvoare’).² Contrar acestor păreri, etnograful Kós Károly susține că în toponimul în cauză s-a păstrat denumirea etniei săsești, cea care a contribuit la înrădăcinarea pe aceste meleaguri a culturii viței de vie.³ Lingvistul Kiss Lajos, „reproiectează și el originea denumirii comunei la numele etniei săsești și la cuvântul maghiar »kút« (‘fântână: groapă adâncită în sol în vederea obținerii apei’).”⁴ Opinia mea personală: în privința etimologiei unui toponim maghiar experți sunt lingviștii maghiari, astfel împărtășesc și eu concepția lui Kós Károly și Kiss Lajos.

Sascut se află deci pe terasa râului Siret, pe un mal de pârâu (afluent al Siretului – nota red.), la o distanță de 44 km de Bacău și 59 km de Focșani. Comuna se compune din Sascut (centru de comună), Târgul Sascut (Szászkútvasárhely), Sascut-Gară (Szászkútállomás), din punctul de vedere al administrației locale aici aparține: Pâncești, Berești, Schineni, Valea Nucului, însă numai primele trei localități au și locuitori maghiari.

Prima datare a localității, după opinia lui Lükő Gábor, provine din 1698⁵, însă în lucrarea sa preotul originar din

Lespezi, Zöld János (Ion Zedin) pune întâia datare mai devreme cu o jumătate de secol, întrucât, la 4 apr. 1639 domnitorul Vasile Lupu donează mănăstirii de la Bisericiani două locuri pentru moară pe râul Putna, iar printre martorii contractului întocmit figurează și numele unui oarecare Petrașcu din Sascut.⁶ Potrivit acestor două datări care se completează reciproc, putem afirma – cel puțin – că în sec. XVII această localitate a existat deja. Din păcate, din această perioadă nu ne-a parvenit nicio sursă în privința apartenenței religioase sau etnice a locuitorilor. Chiar și din nomenclatorul militar austriac de la sfârșitul sec. XVIII aflăm doar atât că la „Sascut” au fost luate în evidență 16 case, 16 familii și 20 de boi,⁷ fără să se specifice din care sat anume al comunei Sascut. Numai la începutul sec. XIX este amintită în surse populația maghiară, și atunci doar în mod indirect, prin referirea – în primii ani ai secolului – la construirea bisericii catolice, mai apoi a celei reformate, din care putem concluziona că în sat trebuia să fi venit sau să fi existat grupuri maghiare, numărând mulți membrii, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Biserica locuitorilor ortodocși a luat ființă cu puțin timp mai înainte decât cea a maghiarilor catolici, clopotul purtând inscripția de 1796.⁸ Biserica catolică construită din cărămidă arsă provine din 1804, iar biserica credincioșilor reformați a fost construită cu câțiva ani mai în urmă din chirpici. Din faptul construirii bisericilor maghiare putem concluziona că la începutul sec. XIX la Sascut trăia deja o populație romano-catolică și una reformată de etnie maghiară, care și-a asumat sarcina construirii de biserici, însă date mai precise despre locuitorii maghiari din localitate rezultă din investigările lui Jerney János, din 1844: „Cercetătorul patriot cu o pregătire științifică excelentă”⁹ care și-a propus ca obiectiv „cercetarea locurilor străvechi ale maghiarilor” a umblat personal în localitatea Sascut, însă, mai înainte, la Galați, s-a întâlnit cu un secuier originar din Trei Scaune, cel care a emigrat în Moldova din 1828, instalându-se la Sascut, unde – după vorbele sale adresate lui Jerney – „trăiesc mai mulți maghiari reformați”. Mai în urmă, în cartea sa Jerney ne înștiințează despre localitate că aparține ținutului Putna și ocolului Răcăciuni și este moșia boierului Aslan Costa, având locuitori maghiari și valahi, mai precis: 130 de locuitori maghiari catolici de origine secuiască și de altă origine, 20 gospodării reformate cu 123 de suflete, fiind

cu toții de origine maghiar-secuiască din Transilvania.¹⁰

De pe urma legilor de abolire a iobăgiei a domnitorului Ion Cuza din 1864 mai mult de o sută de familii nevoiașe din Sascut au fost împrăștiate cu câte 1-2 ha de pământ.¹¹ În privința dezvoltării comunei, un eveniment de seamă este înființarea școlii de stat în 1869, însă n-a câștigat satisfacția deplină a maghiarilor de aici faptul că – precum scrie Czelder Márton, preotul misiunii reformate din București cu o severitate ce îl caracterizează – guvernul român, înființând la Sascut o școală de stat, a încercat să-i oblige pe copiii maghiari de religie reformată și romano-catolică din școala noastră să treacă în Școala de stat, însă, la cererea noastră ne-a promis că nu se va recurge la aplicare forțată. Școala noastră de confesiune din Sascut (reformată – nota red.) funcționa mai înainte decât cea de stat și, deoarece, se preda și limba română, nu ne amenința asemenea imputare ca pe comunitățile romano-catolice care nu aveau nicio școală confesională înainte de școlii de stat. Dacă în această privință vom suferi vreo formă de imputare, mă voi adresa personal, în mod direct guvernului.”¹²

În 1872 a fost dată în funcțiune calea ferată Mărășești-Roman, ceea ce a făcut posibil ca să se construiască aici una dintre primele și cele mai mari fabrici de zahăr din România, unde apoi a început exodul populației apte de muncă, pentru angajare ca muncitori industriali. Ballagi Aladár, cel care în anii 1880 a trecut pe aici, face observația că partea românească a satului Sascut, cu o populație numeroasă, se numește Balcuța, iar partea locuită de maghiari – și oficial – se cheamă Fântânele.¹³ Potrivit *Marelui dicționar geografic al României*, în anul 1900 satul dispunea de două biserici ortodoxe, cea veche purtând hramul Sfântului Nicolae, iar în Școala de stat mixtă erau înscriși 109 copii. Din populația

satului, numărând 2414 de suflete, jumătatea nu dispune deloc de pământ agricol, iar o treime avea puțin pământ și locuia „în bordeie acoperite cu paie”. Aveau mare nevoie să se folosească de posibilitățile de lucru oferite de fabrica de zahăr, unde, cu timpul au fost angajați permanent în jur de 300 de muncitori. Marea majoritate a locuitorilor trăia și mai departe din agricultură, iar pământul era lucrat cu unelte destul de rudimentare. Potrivit *Marelui dicționar geografic al României*, în sat era o batoză pusă în mișcare de o mașină cu abur, o mașină de bătut porumb (tot cu mașină cu abur), o mașină de treierat boabe (toate aceste mașini erau, probabil, în proprietatea boierului). Erau în funcție: 286 de pluguri din lemn, 30 de pluguri de fier, 20 de grape din fier. Șeptelul se compunea din: 59 cai, 832 de boi, 242 de vaci, 192 de porcine, 842 de oi, 28 de capre, etc. Muncile grele și transportul se făceau mai cu seamă folosind animale de povară mai lente decât calul, dar mai puternice și nepretențioase la întreținere (boi de jug). Aproximativ fiecare a doua gospodărie dispunea de o vacă și – în medie – fiecare gospodărie avea câte două ovine.¹⁴

Din cauza tensiunilor sociale și economice, răscoala țărănească din 1907 de aici a pornit în primul rând împotriva boierului adjudean, Nicolae Darabont. Soldații au tras în mulțimea răsculaților, 32 de persoane au fost arestate, potrivit altor surse, Józsa Lajos, Rózsa Minya și Csobotár János erau pe cale să-l ia la rost pe boier, însă jandarmii i-au pus pe fugă.¹⁵ Disproporționalitățile materiale grave au rămas și în continuare, în 1940 din cele 400 gospodării din sat 150 erau lipsite de pământ, 20% din locuitori erau slugi. În 1952 în mare parte din aceste familii au fost înființate întovărășirile din sat, iar în 1954 doar 17 familii au fost înscrise în CAP-ul din localitate, dispunând de 2 perechi

de cai, și una pereche de boi. În 1960 întreaga populație a fost constrânsă să se înscrie în CAP, iar – ca consecință – în anii ce au urmat 90% a tinerilor s-a risipit în toată țara. Totuși, datorită rolului de menținător al locurilor de muncă exercitat de fabrica de zahăr, între 1996–2009 numărul locuitorilor din Sascut a scăzut doar cu 2-3 %, de la nr. total de 2178 la 2147.¹⁶

Ca o consecință a pieții zahărului de import mai ieftin – așa s-a întâmplat, de fapt, și cu fabricile de zahăr din Ungaria – în 1998 fabrica de zahăr de la Sascut și-a încetat activitatea de prelucrare a sfeclei de zahăr. Importul de zahăr neîngrădit de vame – servind la ruinarea industriei autohtone – și în zona Sascutului i-a atins greu atât pe producătorii sfeclei de zahăr, cât și pe angajații fabricii de zahăr. Rolul de menținător al populației comunei Sascut, exercitat de fabrica de zahăr din localitate se reflectă și în datele demografice: în 1912: 510 locuitori, în 1930: 589, în 1992: 2178, în 2009: 2147.

Despre etnia maghiară a locuitorilor din Sascut ne parvin surse mai recente, decât despre apartenența lor religioasă romano-catolică și reformată, însă este știut că în Moldova etnia sau, cel puțin, originea etnică a acestor două confesiuni nu este incertă. Din construirea bisericilor putem deduce existența pe aceste meleaguri a populației maghiare la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Avem însă presupuneri și mai timpurii, și anume că, în 1717, datorită secetei cumplite din Secuime, unele grupări de secui imigranți ar fi trecut dincolo de Carpați, stabilindu-se alături de conaționalii lor secui de religie romano-catolică, aflați aici în Moldova de mai multă vreme.¹⁷ Referințe mai directe, mai puțin condiționate găsim despre maghiarii sascuteni în următorul enunț, potrivit căruia la începutul secolului al XIX-lea „un grup mai mic ... al hughenoșilor maghiari s-a mai menținut încă în religia lui reformată și în etnia maghiară, ca fiind cea mai veche congregație a bisericii reformate în acest secol.”¹⁸ Din sursa de mai sus reiese în mod univoc că este vorba despre maghiarii care trăiesc de mai mult timp pe aceste meleaguri și își păstrează încă identitatea. Nu știm precis la ce anume se referă expresia „hughenoșilor maghiari”, hughenoșii fiind reformații francezi nimiciți sau alungați în masă din Franța secolului al XVIII-lea, expresia în textul citat mai înainte având – probabil – doar sens simbolic.

Din anul 1844 avem cunoștință despre existența unui număr de 253 maghiari la Sascut, majoritatea lor de religie romano-catolică, reformații fiind minoritari.¹⁹ La sfârșitul secolului al XIX-lea sosește un nou val al maghiarilor ardeleni la Sascut, ca muncitori atrași de posibilitățile de muncă oferite de fabrica de zahăr, construită în 1875. În anturajul lingvistic și religios străin aceștia își pierd în ritm accelerat identitatea, astfel că Gustav Weigand, lingvistul german, cercetătorul dialectelor limbii române din Balcani, mai ales al dialectului aromân, la cumpăna de secol remarcă faptul că la Sascut trăiesc doar „secui în curs de românizare.”²⁰

Recensământul populației din 1930 redă – nesperat de

precis, dacă avem în vedere uzanța românească pe acest tărâm – numărul locuitorilor de etnie maghiară (109 la număr; 18,5% față de totalul populației din comună) și a celor cu limbă maternă maghiară (103 pers.) din Sascut. Și în satul aparținător comunei, Târgul Sascut au fost recensate 43 persoane, având limba maternă maghiară.²¹ După opinia lui Lükő Gábor, maghiarii stau probabil în satul denumit Fântânele, pentru că aici se înalță bisericile lor: cea romano-catolică și cea protestantă.²² De la 1930 încoace numai cu ocazia recensământului din 2002 au fost intervievați cetățenii români și despre apartenența lor etnică, însă din cei 10 507 de locuitori ai comunei numai 4 inși s-au identificat de naționalitate maghiară, cel puțin, recenzorii au înscris doar atâtia. Cu toate că, potrivit investigației întreprinse de etnograful Tánzos Vilmos în 1996, la Fântânele 65% din catolici au vorbit (cel puțin: a înțeles) limba maghiară, iar în 2009: 40% catolici de aici încă au mai vorbit, iar 75% a înțeles limba maghiară. Din Târgul Sascut avem date doar din anul 2009, potrivit acestora 38% din catolici vorbesc, 74% înțeleg limba strămoșească.²³

Sascut se numără printre acele localități moldovenești rare, unde populația maghiară se împarte, pe baza religiei, în două congregații: *romano-catolică și reformată*. O parte a ceangăilor maghiari a imigrat în Moldova înaintea mișcării reformate, deci nu putea să fie, decât de religie romano-catolică. Grupurile răzlețe ale husiților, emigrate în Moldova în decursul secolului al XV-lea (propovăduitorii fiind adepții unei mișcări protestante timpurii, cei care și-au exersat religia în limba maternă) în Moldova, în singurătatea lor au fost convertite ori de biserica ortodoxă, ori de biserica romano-catolică. Refugiații siculidumului de la Siculeni (în marea lor majoritate secui, catolici, originari din Ciuc) au contribuit la regenerarea masei maghiarilor moldoveni. Numai în zona Moldovei, vecină cu Trei Scaune, zonă ardelenă, erau câteva localități moldovene, unde – în decursul sec. XVIII–XIX – s-au mutat și secui de religie reformată, poate în vederea obținerii unui trai mai bun. Asemenea sate au fost: Bucium, Domnești, Pralea, Vizantea și – mai cu seamă – Sascut. Aici a funcționat poate prima și – oricum – ultima parohie reformată. Deși Czelder Márton în 1861 a scris că aici „de secole era biserică reformată”, însă afirmația lui nu poate fi dovedită prin surse. Este mai verosimil că reformații din Trei Scaune au venit pentru prima dată împreună cu refugiații dinaintea marii foamete din Ardeal de la începutul secolului al XVIII-lea și aici au găsit un cămin nou alături de conaționalii lor, trăind la Sascut de mai multă vreme.²⁴ Primul preot reformat cunoscut este Beder Benjámín, cel născut la Brateș în 1795, botezat la 4 mai și – cu ordinul sinodului general de la Zăbala din 1822 – a fost numit preot la Sascut.²⁵ Și Ballagi este de părere²⁶ că dieceza reformată locală a fost înființată la finele secolului al XVIII-lea, însă nu dispune nici el de date mai amănunțite despre această temă. Câteva informații: „Masa Domnului”, din biserica reformată locală, a fost întocmită în 1838, la

fel și potirul din zinc și clopotul, având greutatea de 25 kg, au fost confecționate cam în aceeași perioadă, iar ștampila oficială poartă inscripționat 1850.²⁷

În 1837 la Sascut sunt 22 de familii reformate, ele însumând 123 de suflete, numărul catolicilor în 1844 este de 150 suflete, iar filiala lor din Sascut aparține plebaniei din Cleja. Primul preot al reformatilor (Beder Benjámín) a fost urmat în eclezie de Cseh András, apoi de levitul Jakab Károly. În 1837 îngrijitorul sufletelor reformatilor din Sascut a devenit brateșanul Márk Mózes, exercitând această funcție într-o eclezie expusă unei lente dar sigure degradări până la sfârșitul vieții sale (1876). Zbuciumul, zvâcnirea de o jumătate de secol, apoi pieirea comunității reformate din Sascut exemplifică în bună măsură soarta asemănătoare a grupurilor mai mărunte de protestanți din Moldova. Exemplifică și imposibilitatea acelei năzuințe deșarte, ca biserica protestantă să-și asume sarcina de păzitor al limbii maghiarilor din Moldova. Boierul valah de religie ortodoxă, sărăcia cruntă a enoriașilor sascuteni de religie reformată, singurătatea lor, atitudinea dușmănoasă a clerului catolic din Moldova care și-a trădat propriul popor, toate acestea au contribuit ca dinaintea enoriașilor reformați din Sascut să piară orice speranță într-un viitor demn. S-a întâmplat în 1857, când conducătorul misiunii catolice din Moldova, neștiutor de limba maghiară, a apărut la Sascut și a convertit la religia catolică 11 familii reformate. Așa se spune că și preotul reformat, Márk Mózes a fost îndemnat la convertire, însă acesta a respins oferta, optând și mai departe pentru o viață mizeră oferită de preoția reformată. Deja în anii 1840 eclezia reformată sascuteană, împreună cu preotul lor trăia într-o sărăcie cruntă, într-o mizerie de nedescris. Cu ocazia sărbătorilor pascale din 1846 pe „Masa Domnului” s-a adunat doar un singur taler. În 1850 edificiul bisericii reformate s-a degradat în așa măsură încât era imposibilă oficierea slujbelor religioase până în 1861. Pe atunci congregația reformată din Sascut se prezenta astfel: Márk Mózes, un preot neputincios, mizer, o biserică dărăpănată ce stă să cadă în orice moment, un cimitir, 11 familii reformate cu 53 suflete (11 bărbați, 10 femei, 17 fete, 15 băieți).²⁸ Ceea ce sare în ochi e faptul că de pe listă lipsesc bătrânii, din care putem concluziona că – probabil – avem de-a face cu coloniști veniți recent.

În acel timp a umblat aici Czelder Márton, preotul misiunii reformate din București și – datorită atitudinii sale energice – a încercat să insufle viață nouă în comunitatea agonizândă. Ajuns în localitate, era nevoit să țină slujbă religioasă în cimitirul aflat în vecinătatea bisericii ruinate. Decide ca să renoveze biserica dărăpănată care, de mai mult de un deceniu, nu putea fi folosită. Face vizită la boierul local de rea credință, Adamki Vazul și obține ceva ajutor bănesc de le acesta pentru reparații. Apoi mobilizează fiecare om apt de muncă și se apucă de lucru. Reconvertește la vechea lor religie pe cei convertiți la catholicism. Realege corpul de conducere al bisericii. Participă personal la lucrările de

renovare, tencuiesc, revopsesc zidurile, așează acoperiș nou peste pereții renovați, la fel procedează și cu casa parohială. Sanctifică biserica renovată și așează eclezia sub grija enoriașilor. Activitatea energetică a lui Czelder insuflă o nouă înviore în viața spirituală din localitate, la predicățiile ținute cu ocazia slujbelor participă și credincioșii catolici, pesemne nu din interes confesional, ci, ca să asculte vorbă maghiară.

Bietul Márk Mózes era alt tip de om. El și-a asumat sărăcia dezonorantă, pentru că nu era capabil să lupte cu succes împotriva ei. Eclezia săracă nu-i asigura existență sigură, de aceea s-a apucat de căraușie. Jalba trimisă lui Ballagi Mór pentru obținerea unor ajutoare este „plângerea lui Tiborc”, cel moldovean (Tiborc: personaj sărman din drama lui Katona József: *Bánk bán* – nota red.) și arată starea materială fără perspective a ecleziei și a preotului acesteia: „Trec și trei-patru zile până să ne ajungă pe masă ceva mămăligă făcută din mălai amestecat cu făină obținută din măcinarea coceanului de păpușoi și rumeguș. Trăind în așa sărăcie, așteptăm doar sfârșitul.(...) Reverendisime Ballagi, fie-ți milă de noi, nu ne lăsați să murim de foame...”²⁹ Czelder a încercat să-l sprijine, alocându-i anual câteva sute de piaștri când pentru eclezie, când pentru școală. Ceea ce nu putea substitui marea pierdere ce a suferit eclezia din Sascut, cauzată de faptul că boierul din localitate, cu ocazia îndeplinirii reformei agrare potrivit legilor domnitorului Cuza, „i-a acordat ecleziei reformate cele 25 iugăre de pământ pe un teren total nefolosibil, contrar cuvântului dat în fața celorlalți”.

Eclezia protestantă din Sascut avea mare nevoie de veniturile moșiei ce i se cuvenea potrivit legii, nu numai pentru întreținerea preotului, dar și pentru cheltuielile școlii ce funcționa într-un regim poate unic în toată Moldova: cu predare în limba maghiară. Poate nu greșim susținând ipoteza că boierul a boicotat executarea prevederilor legii, respingând retrocedarea moșiei cuvenite ecleziei reformate, pentru faptul că nu vroia să contribuie cu nimic la funcționarea unei școli cu susținere protestantă, contrară politicii românești de învățământ, școală, unde sunt școlarizați și copiii maghiari, proveniți din familiile catolice din comună. Despre această școală, deosebit de importantă, Czelder a scris următoarele: „Guvernul român, înființând școli de stat în localitățile maghiare din Moldova, a încercat să-i oblige și pe copii maghiari de religie reformată și romano-catolică din școala noastră să treacă în Școala de stat, însă, la cererea noastră ne-a promis că nu se va recurge la aplicare forțată. Școala noastră de confesie din Sascut (reformată – nota red.) funcționa mai înainte decât cea de stat și, deoarece, predam și limba română, nu ne amenința asemenea imputare ca pe comunitățile romano-catolice, care nu aveau nicio școală confesională înaintea școlii de stat.”³⁰

În 1870 a decedat soția lui Márk Mózes, Pető Mária, cea care timp de 40 de ani a rămas fidelă soțului împovărat cu o soartă deosebit de grea. Márk Mózes, „candelabru bă-

trân”, ca să nu moară de foame, s-a întreținut din culegerea și valorificarea plantelor medicinale. Astfel și-a menținut viața „în declin”, care s-a curmat la 20 feb. 1876. A fost înmormântat de cantorul local de religie romano-catolică și împreună cu el a trecut în neființă și eclezia reformată din Sascut. Sau, poate, nu?

Sylvester Lajos, redactorul din Trei Scaune, a scris în 2000 că în 1929 la Sascut încă a funcționat biserică reformată, sau, cel puțin – asta eu zic – îi mai era vie amintirea. Umblând prin localitate a citit de pe o piatră funerară care se afla în locul bisericii de odinioară: Aici odihnește robul lui Dumnezeu, Dobai György. În locul unde se afla piatra funerară era odinioară biserica, care a fost dărâmată și în locul ei se cultivă viță de vie. Clopotul a ajuns în proprietatea bisericii ortodoxe. O femeie care a venit aici cu șase copii din Sfântu Gheorghe îmi spune plângând că cinci dintre ei au trecut la ortodoxie.³¹ Eu însumi am auzit în 1995 la Sascut pe cineva zicând: „Era o bisericuță reformată undeva mai jos, însă acum pe locul acela au făcut o casă.” Cel care a relatat despre biserică s-ar fi născut prin 1935, el n-a apucat să vadă biserica aceea, dar așa a știut că cel care a construit casa în locul bisericii era un oarecare Lénát Ioan, un om catolic bătrân care umbla cu cârje. Clopotul bisericii l-a vândut la ortodocși, oferind prețul ca dar bisericii catolice. Un fel de istorioară despre găsirea cozii toporului pierdut! De altfel, amintirea locuitorilor maghiari sascuteni de odinioară s-a păstrat și în unele toponime maghiare. O parte dintre acestea apar și în lucrarea citată a lui Ballagi Aladár.³² Altele sunt folosite și în prezent. Cele mai frecvente toponime: *Bokros*, *Buda gödre*, *Kódaföld*, *Roszmalom gödre*, *Zödi gödre*. Cel mai „guraliv” pare a fi: *Poiana Calvinilor* – a Kálvinisták mezeje.

Câteva documente înscriu, rar, și toponime maghiare...! Atâta a rămas oare ca moștenire de la fosta congregație reformată din Sascut? Să fim sinceri, cam atât este moștenirea, deși o cercetare mai amănunțită, mai perseverentă a documentelor scrise sau orale mai poate să ne aducă surprize, date noi. Din relatările arhivarului Tóth Levente, citat mai înainte, am aflat că: „potrivit nomenclatorului arhivei Consistoratului Principal, congregația reformată din Sascut a fost atașată în 1898 Brăilei. Din păcate, actele care atestă acest lucru, potrivit notelor în scris ale arhivarului trecut în pensie, Sipos Gábor, au lipsit din acte chiar și în 1985. Lipsește la fel din serie și un alt dosar, în care erau incluse actele referitoare la Sascut începând din 1925. Nu avem nicio idee ce s-a ales de cele două dosare. Poate unele documente despre Sascut au ajuns în arhiva episcopală din Aiud, însă acestea au pierit în incendiul din anul revoluționar 1849.” Următorul episod ne sugerează să nu nutrim mari speranțe în privința aflării unor documente la fața locului. Poetul-pedagog Kövesdi Kiss Ferenc, cel care acum stă la Târgu Mureș, în 1994 mi-a povestit că în 1936, în timpul studenției a umblat „în legație” la Sascut. De la fata fostului levit, cea care s-a căsătorit cu cismarul din localitate, a aflat că soțul său a folosit foile registrului matricol găsite în podul

casei pentru desenarea circumferinței picioarelor la clienți...

Sic transit gloria mundi!

Enoriașii reformați de odinioară au fost asimilați de comunitatea catolică locală, iar prima sursă a existenței lor în localitate este biserica construită în 1804 și mai știm despre ei că trăiau în partea comunei numită Fântânele. Potrivit unei surse provenite din 1842 catolicii din Sascut și-au practicat religia ca filială a bisericii-mamă din Cleja, iar atunci biserica lor din Sascut purta hramul Suferinței lui Iisus Christos,³³ însă în 1845 pelerinajul s-a ținut în ziua Schimbării la față a lui Iisus Christos, ceea ce înseamnă că – între timp – a fost schimbată și persoana sfântului protector al bisericii. Sau poate că cronicarii au confundat sau amestecat cele două evenimente de istorie a religiei. În procesul de fărâmițare al maghiarimii sascutene avea un rol de seamă și rivalitatea între cele două congregații, deoarece cea catolică, mai puternică, era de partea românizării. Potrivit surselor în scris, conducătorul misiunii din Iași, Paul Sardi, în 1845 a convertit dintre reformați 30 de suflete, Antonio de Stefano în 1857 a atras în sânul bisericii catolice 67 de calviști. Cronica a relatat astfel evenimentul: „conducătorul misiunii catolice s-a dus la Sascut și a convertit la religia catolică 11 familii reformate, deși nu știa nicio iotă în limba maghiară, numai cu semnul crucii însemnate pe fruntea capului de familie. L-a îndemnat și pe Márk Mózes, ca să se convertească și el, dar acesta – deși trăia în mare sărăcie – s-a împotrivit.”³⁴

Putem afirma fără prejudecăți confesionale că cei convertiți astfel au îngroșat nu numai rândul romano-catolicilor, dar majoritatea lor – totodată – a întărit și etnia română din Sascut. De aceea, în locul bisericii lor vechi construită în 1804 au înălțat în 1871 una nouă și – probabil – mai voluminoasă din bârne de lemn. Ballagi așa o menționează că era „o casă simplă a Domnului, fără turlă” și își mai amintește că un meșter la toate, ambulant, i-a confecționat un astfel de zăvor la ușa bisericii, încât numai cantorul Antal știa să-l descuie.³⁵ Avem la îndemână dezvoltarea demografică a enoriașilor de religie romano-catolică din Sascut: în 1842: 306 de suflete, 1851: 114, 1857: 183, 1858: 217, 1888: 200, 1899: 678, 1902: 420, 1930: 627, 1970: apr. 750, 1978: 669; 1985: 867, 1992: 615, 2005: 738, 2009: 526. Creșterea ieșită din comun a numărului locuitorilor de la sfârșitul sec. XIX se datorează atracției fabricii de zahăr.

O parte a emigranților noi au sosit din Transilvania, pe de altă parte veneau catolici catolicizați aici recent și românizați, deci nu putem afirma că a sporit numărul populației autohtone. Trebuia să fi fost o însemnată fluctuație. Din cercetările etnografului Tánzos Vilmos din 1996 aflăm că la Fântânele 65% din catolicilor au vorbit (cel puțin: au înțeles) limba maghiară, iar în 2009: 40% din catolicii de aici încă au mai vorbit, iar 75% au înțeles limba maghiară.³⁶ Din Târgul Sascut avem date doar din anul 2009, potrivit acestora 38% a catolicilor vorbește, 75% înțelege limba strămoșească. Pentru catolicii din Sascut-Târg biserica a fost construită

în 2002 și poartă hramul Adormirea Maicii Domnului.

După ce fabrica de zahăr și-a închis porțile, angajații industriali, cât și cultivatorii sfeclei de zahăr au rămas fără loc de muncă, fără mijloace de subzistență și ca și alți locuitori maghiari și români de pe tot teritoriul Moldovei, s-au risipit în lumea largă, mai ales în partea mai norocoasă a Europei, în căutarea condițiilor de existență.

Cele două mozaicuri, poate cele mai specifice ale istoriei localității Sascut: amintirea eclesiei maghiarilor reformați și cea a primei fabrici de zahăr din România se pierd în negura timpului. În prezentul număr al *Gazetei Ceangăilor Maghiari din Moldova* ne-am străduit să evocăm cultura de altădată și de azi a maghiarilor din Sascut.

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

1. Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844–1845. Pest, 1851. 210.
2. Nicolae Iorga: *România cum era până la 1918*. Editura Minerva, București, 1972
3. Kós Károly: Népi szölművelés Szászmužsnán. In *Népélet és néphagyomány*. Kriterion, Bukarest, 1972. 97.
4. Kiss Lajos: Magyar helységnevek a Keleti-Kárpátokon túl. *Magyar Nyelvőr* CXI. 1987. 2. 226.
5. Gheorghe Ghibănescu: *Surete și izvoade*. Iași, 1906–1923. IX. 194. Citează: Lükő Gábor: *A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*. Budapest, 1936. 162.
6. Ioan Zediu: Parohia Sascut Sat. *Lumina Creștinului* XII. 2001. 5. 11.
7. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Magvető, Budapest, 1987. 105.
8. Gheorghe Apostol: *Monografia comunei Sascut*. Manuscris la primărie. Citat de Gazda László: *Csángómagyar falvak III*. Nap Kiadó, Budapest, 2011. 92.
9. Este denumit astfel de către Gyárfás István într-o luare de rămas bun tărzie de la Jerney János. MTA Könyvkiadó hivatala. Budapest, 1883. 12.
10. Jerney op. cit. 210.

11. Apostol op. cit.
12. *Czelder Márton működése Romániában 1861–69*. Kolozsvár, 1870. 23.
13. Ballagi Aladár: A magyarság Moldvában. *Földrajzi Közlemények* XVI. 1888. 1. 4.
14. George Ioan Lahovari – C. I. Brătianu – G. Grigore Tocilescu: *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe. IV. 1901. 320.
15. Apostol op. cit.
16. Tánzos Vilmos: A moldvai csángók magyar nyelvismereite 2008–2010-ben. *Moldvai Magyarság*, 2012. 2. 17.
17. Vetési László: *Szászkúti krónika. Levél – Ünnepi üzenet az Erdélyben és Kárpátokon kívül szétszórtságban élő magyar keresztények számára c. időszaki kiadvány*. 2006. Advent – Karácsony. 2006. 24–26.
18. Dobri János: A regáti magyar református egyház története a XIX. század első felében. *Református Szemle*, 1993. 178.
19. Jerney op. cit. 1851. 210.
20. Citat de Domokos op. cit. 1987. 125.
21. Sabin Manuială: *Recensământul general al populației României din 29. Decembrie 1930*. II. București, 1938. 353.
22. Lükő op. cit. 162.
23. Tánzos op. cit. 17.
24. Dobri 1993. 176.
25. Informație acordată de domnul Tóth Levente, arhivarul Consistoratului Principal din Cluj.
26. Ballagi op. cit. 1988. 5.
27. Czelder Márton: Missziói levelek Ballagi Mórhoz. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 1861. 11.
28. Szabó Lajos: Magyar református eklézsiák Moldva-Oláhországban. In *Czelder Márton működése*. Debrecen, 1940.11–13.
29. Ballagi op. cit. 6.
30. Czelder op. cit. 1870. 23.
31. Sylvester Lajos: *Csupa csapás az élet*. Háromszék Lap- és Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 2000. 233.
32. Ballagi 1888. 8.
33. Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Budapest, 1979. 1384.
34. Szabó op. cit. 11.
35. Ballagi op. cit. 1888. 5.
36. Tánzos op. cit. 17.